פרשיות באגרות הראי"ה

מסע המושבות בגליל (תרע"ד)

אלול תרע"ב – אייר תרע"ה (1912–1915)

10 אגרות

הסיפור, האגרות לפי הסדר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

הסיפור בקצרה

שנים רבות רצה הרב קוק, רב יפו והמושבות, לבקר במושבות הגליל, ולא הצליח. בשנת תרע"ד (1913) יצא לבסוף למסע של כחודש ימים, יחד עם קבוצת רבנים מירושלים ומן הגליל, ובהם הרב יוסף חיים זוננפלד, הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ, הרב בן ציון ידלר והרב יעקב משה חרל"פ. את הוצאות המסע מימן ארגון הפקידים והאמרכלים של אמסטרדם, שהרב הורוויץ היה נציגו בארץ.

הרבנים ביקרו בעשרים ושישה יישובים, מחדרה וזכרון יעקב ועד דגניה, כנרת, ראש פינה ומטולה. הם דיברו בבתי הכנסת על אהבת ישראל ועל חשיבות העבודה בארץ, וביקשו לתקן את ענייני הדת: תרומות ומעשרות, שבת, חינוך וטהרת המשפחה. במושבות הוותיקות קיבלו אותם בהתלהבות, ובקבוצות של פועלי העלייה השנייה, בכבוד אבל בהסתייגות. האגרות שבמעשייה מראות את ההכנות למסע, את מה שקרה בעקבותיו, ואת הקשר שנשאר עם המושבות.

האגרות לפי הסדר

כרך ב', אגרת תנב: 1. למושבות הגליל, באלול תרע"ב: מאז שעלה לארץ הרב קוק משתוקק לבקר במושבות הגליל, אבל עד עכשיו לא הצליח. בינתיים הרב קוק שולח את הרב בן ציון ידלר, המשגיח הראשי מטעמו, לתקן את הפרשת התרומות והמעשרות, כמו שכבר נעשה במושבות יהודה.

"הנה מאז באתי אל הקודש צמאה נפשי לבקר את מושבותיכם היקרות"

כרך ב', אגרת תקנ: 2. לרב יונתן בנימין הורוויץ, בסיוון תרע"ג: מושבות הגליל עזובות, ויש צורך דחוף בנסיעה כללית אליהן, בחבורה של רבנים ובכבוד הראוי. רק הכסף מעכב. את היקב אין הרב קוק יכול לבקש, כי עכשיו מתנהל דין תורה בין הכורמים והיקב, וזה עלול להיראות כשוחד.

"שאלה האחרונות הנן עזובות בכל, ואי אפשר לדחות"

כרך ב', אגרת תקפב: 3. לוועדי מושבות הגליל, באלול תרע"ג: ביהודה כבר התבססו המצוות התלויות בארץ בזכות הוועדים, והשוק העברי כובש לו מקום. הרב קוק שוב לא הצליח לבוא, ושולח שוב את הרב ידלר.

"והשוק הישראלי באה"ק ובחו"ל הולך וכובש לו מסילותיו"

כרך ב', אגרת תר: 4. ליושבי מושבות הגליל העליון והתחתון, בערב ראש השנה תרע"ד: תודה לוועדים ולמתיישבים על הכבוד שנתנו לרב ידלר, ועל ההחלטות לתקן את התרומות והמעשרות.

"מי יתן לי זרועות עולם, אחים חביבים, ואחבקכם באהבה"

> כעבור כחודש וחצי יצא הרב קוק סוף סוף לגליל בעצמו.

כרך ב', אגרת תריב: 5. לרב הורוויץ, במרחשון תרע"ד: הרב קוק החליט לצאת למסע בשבוע הבא, דרך הים לחיפה ומשם לערי הגליל ומושבותיו, לפקח על ענייני הדת ובעיקר לתקן את התרומות והמעשרות. הרב קוק מזמין אותו ואת רבני ירושלים להצטרף.

"כי החלטתי בעזה"י לעשות את הנסיעה למושבות הגליל ת"ו"

כרך ב', אגרת תרכב: 6. לרב שמחה אלכסנדרוב, בכסלו תרע"ד: הרב קוק חזר ממסע של קרוב לחודש, והמכתבים שנשלחו אחריו בדרך לא הגיעו אליו.

"בבאי ממסעי למושבות הגליל, שארך לי קרוב לחודש ימים"

כרך ב', אגרת תרלג: 7. לד"ר הלל יפה, בטבת תרע"ד: בעתלית התלוננו לפני הרבנים שד"ר יפה הורה לקחת מהם את הברז של המקווה, מטעמי היגיינה. אבל ברוב מושבות הגליל המקוואות בנויים באותו אופן, ואיש לא מחה. הרב קוק מבקש למצוא פתרון ולהחזיר את הברז.

"בהיותנו במושבה תרומיה (עטלית) קבלו לפנינו מבני המושבה על מקוה-טהרה שחסר להם"

כרך ב', אגרת תרנו: 8. לרב הורוויץ, בשבט תרע"ד: הבטחות המסע מתחילות להתממש. ד"ר יפה כתב שאינו מתנגד למקווה בעתלית, אם יהיה תחת השגחתו. הבימה בבית הכנסת בזכרון יעקב הועמדה כהלכה. ומה נעשה עם ספר התורה שהובטח לעתלית?

"הבימה בזכרון-יעקב ב"ה על מכונה בכשרות ת"ל"

כרך ב', אגרת תרעז: 9. לרב הורוויץ, באדר תרע"ד: הרב קוק שולח הקדמה לחוברת שתתאר את המסע, ומבקש שגם כשיכתבו על הפרצות, תישמר הצורה הידידותית. כדאי לצרף גם דברים על מסע הברון רוטשילד בארץ.

"ובלבד שלא לטשטש את הצורה הידידותית הבולטת גם מתוך האנחה על כל הפרוץ"

> בקיץ תרע"ד נסע הרב קוק לאירופה, ופרוץ מלחמת העולם השאיר אותו בשווייץ (ראו בפרשת בשווייץ בימי מלחמת העולם (תרע"ה-תרע"ו)).

כרך ב', אגרת תשל: 10. ליושבי המושבות ביהודה ובגליל, באייר תרע"ה, מסנט גאלן: כמעט שנה הרב קוק רחוק מן הארץ, ומתגעגע, וזוכר את מה שראה כשהיה עמם, ומבקש שגם בשנה הקשה ימשיכו להפריש תרומות ומעשרות על ידי הרב ידלר.

"והנה בהיותי עמכם יחד על אדמת-הקדש ראיתי טהר-רוחכם"

מה קרה אחר כך

בתום המסע החליטו הרבנים להוציא חוברת שתתאר אותו, והיא יצאה לאור בשם 'אלה מסעי', בעריכת הרב הורוויץ. הרבנים רצו לחזור על המסע פעם או פעמיים בשנה, אבל מלחמת העולם הפסיקה את התוכנית. רק כרב ראשי יצא הרב קוק שוב למסעות דומים בגליל ובעמק, בשנים תרפ"ד ותרפ"ז (1923, 1927).

מן הגולה, בימי המלחמה, כתב הרב קוק לאיכרים: "דעו את גדולת ערככם, עיני כל ישראל מצפון ומים, ממזרח וממערב, נשואות לדרישת שלומכם ואשרכם" (כרך ב', אגרת תשל).

מה מלמדת הפרשה

בדרך ידידות. גם התיאור של הפרצות צריך לשמור על "הצורה הידידותית", כי "רק דרך קודש זה, שאור חסד ד' מאיר בו, הוא דרך האמת" (כרך ב', אגרת תרעז).

נקיות כפיים. הרב קוק לא ביקש מימון מן היקב, כי היה לו דין תורה עמו: "מחשש שוחד, עכ"פ למראית עין" (כרך ב', אגרת תקנ).

מצוות הארץ ושוק הארץ. תיקון התרומות והמעשרות מכבד את הישוב, ובזכותו "השוק הישראלי באה"ק ובחו"ל הולך וכובש לו מסילותיו" (כרך ב', אגרת תקפב).

הרב שלמה אבינר על הפרשה

הרב חרל"פ, שהשתתף במסע, תיאר אותו באגרת שכתב כעבור שנים: הרב זוננפלד ראה בעיניו כיצד הרב קוק פועל בכל השכבות ומקרב קבוצות שלמות. בפוריה, ליד טבריה, ישבו פועלים שלא שמרו כשרות ושבת. הרב קוק נכנס למטבח שלהם, דיבר עמם בנחת ובשמחה עד שרקד איתם, וביקש גם מהרב זוננפלד לרקוד. בעקבות זאת הכשירו את הכלים, הביאו מבשלת כשרה ושבתו בשבת. (מקור: מתוך ספרי הרב)

נוסח האגרות – עם ביאור

10 האגרות שבפרשה, לפי הסדר, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות:
בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תנב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח' אלול תרע"ב - יפו **נמען:** מושבות הגליל

הרב קוק עדיין לא זכה לבקר בגליל. ביהודה, בירושלים וביפו הוסדרה הפרשת תרומות ומעשרות בממונים ובתעודות הכשר. הרב קוק שולח את הרב בן ציון ידלר לגליל, ומבקש לסייע לו.

עיקרי הדברים

- תרומות ומעשרות בגליל.
- שליחות הרב ידלר.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ח' אלול תרע"ב[4]. [ח' באלול תרע"ב (1912)]

לאחינו היקרים מישבי אדמת הקודש במושבות הגליל תובב"א[5], שלו'[6] רב וברכת השנים.

אחים אהובים, הקרובים ללבבי ונפשי.

הנה מאז באתי אל הקודש צמאה נפשי לבקר את מושבותיכם היקרות, לראות את שלומכם, אחים אהובים, ואת שלו' אדמת הקודש, אשר תחיו אותה בעמל כפיכם משוממותיה, להביע לכם במו פי את ברכותי החמות בע"ה[7], לברר את כל מעשי ידיכם בארץ חמדה. אבל כגודל תשוקתי וחשקי, כן הכבידו עלי תמיד מניעות שונות את אכפם, עד אשר עד כה עוד לא צלח חפצי בידי, והנני מצפה לחסדי השי"ת[8] שיזכני ברחמיו בקרוב לתור את אדמת הגליל החביב, ולהתענג מזיו חברתכם ואהבתכם הנאמנה.

אמנם על של עתה באתי להעיר ולעורר את רוחכם הטהור, בדבר קדוש ונעלה, העומד ברום עולם ישוב קדשנו בארץ אבות ת"ו, והוא חבת הקודש של המצות התלויות בארץ כולן, וביחוד תיקון תרומ"ע[9], ושמירה מאכילת טבלים, [פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות אסורים באכילה] וממכשול הרבים הסומכים על כשרותם של אחב"י[10] ואוכלים מיבול הארץ, תנובת אחינו, בחזקת מתוקן. והנה ב"ה במושבות יהודה, חפץ ד' בידינו הצליח, לשום משטר וסדר נכון בהסכמת הועדים, וע"י[11] ממונים נאמנים בכל מושבה, ובערים, ערי הקודש, ראשונה בקדושה עיר עז לנו, [על פי ישעיהו כו, א] ירושלים עיה"ק[12] ת"ו, וגם עיה"ק יפו ת"ו, שומרים משמרת הקודש, שכל דבר הבא למכירה מאחב"י[13], יהי'[14] מתוקן כדת של תוה"ק[15], ומבורר ע"י[16] תעודת הכשר נאמנה מהממונה, המופקד על ידי ואפריון אמטי לגברא טהור [ביטוי של שבח ("אפריון נמטייה") – נעניק כבוד לאיש טהור] הרב היקר מ' בנציון נ"י[17] המוכ"ז[18], [הרב בן ציון ידלר, "המגיד הירושלמי", המשגיח הראשי מטעם הרב קוק על הפרשת תרומות ומעשרות. המוכ"ז – מוסר כתב זה] העוזר על ידי, זה כמה שנים, וממונה מטעם גאוני ירושלים על תיקון השוק שמה, ובהסכמתי גם על פקוח תרומ"ע בתור משגיח ראשי לעה"ק[19] יפו והמושבות ת"ו, והנה כעת נוסע הוא לגליל, מקום מושבותיכם, בשליחותי, לפקח על התיקון הקדוש הנ"ל[20].

אחים יקרים, תנו ידכם לציר אמונים זה, והחזיקו את ידו במלאכות הקודש, והי'[21] ד' עמכם לברככם בברכות עד בל די, ונזכה כולנו יחד לראות בישע את עמנו, בישע את נחלתו, בשוב עם ד' לתפארת עוזו כימי עולם, כנה"ר[22] ונפש דורשם לטובה ולתשועת עולמים בכל לב ונפש,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק הנ"ל

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
5. תובב"א - תבנה ותכונן במהרה בימינו אמן
6. שלו' - שלום
7. בע"ה - בעזרת השם
8. השי"ת - השם יתברך
9. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
10. אחב"י - אחינו בני ישראל
11. וע"י - ועל ידי
12. עיה"ק - עיר הקודש
13. מאחב"י - מאחינו בני ישראל
14. יהי' - יהיה
15. תוה"ק - תורתנו הקדושה
16. ע"י - על ידי
17. נ"י - נרו יאיר
18. המוכ"ז - המוסר כתב זה
19. לעה"ק - לעיר הקודש
20. הנ"ל - הנזכר לעיל
21. והי' - והיה
22. כנה"ר - כנפשו הרמה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקנ

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ג סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ, אמסטרדם

הרב קוק מבקש מימון לנסיעה כללית במושבות, ובעיקר בגליל, שהן 'עזובות בכלי'. הנסיעה צריכה להיות במשלחת מכובדת. הרב קוק אינו יכול לבקש מהיקב, בגלל דין תורה שמתנהל בין הכורמים ליקב, מחשש שוחד או מראית עין. לכן הרב קוק מציע שכל המצווה תיקרא על שם הורוויץ וקהילת פקידי ואמרכלי אמסטרדם.

עיקרי הדברים

- נסיעה למושבות הגליל.
- חשש שוחד מהיקב.
- בקשת מימון.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י"ג סיון תרע"ג[4].

ידיד יקר מפניני, הרב המאוה"ג[5], אוצר תורה. יראה וחכמת לב, רב פעלים מוהר"ר[6] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ [מרבני פרנקפורט, מראשי "אגודת אחינו היראים" שתמכה במוסדות התורה בארץ] שליט"א[7], שלו'[8] וברכה באה"ר[9].

קשה לי לדבר בעניני כספים, בענין שנראה כאילו אני מעורב בזה, ובכל זאת גודל הענין מוציא אותי מגדרי. כבר ידוע למר ידידי שסבות רבות גורמות כעת נחיצות גדולה שנסע נסיעה כללית לקרייתא דא"י[10], ["מסע הרבנים" למושבות יהודה והגליל בתרע"ד, שבו נסע הרב קוק עם הרב יוסף חיים זוננפלד ועוד רבנים] היהודיות, וביותר הגליליות, שאלה האחרונות הנן עזובות בכל, ואי אפשר לדחות. ונסיעה זו מוכרחה להיות בחבורה כבודה ונעלה, ובהדרת הכבוד הראוי, למטע קודש זה, של נטיעת עץ חיים של הקדושה ועדות ד' באה"ק[11], והשאלה של מוצא לכסף רק היא האחת המעכבת. והנה חשבתי מראש לדרוש מהיקב חלק הוצאה זו, ונזדמן הדבר שחל כעת דין-תורה כללי, בין הכורמים והיקב, שהוא מונע אותי מלדרוש מהיקב דבר שהוא לי נחת-רוח, מחשש שוחד, עכ"פ[12] למראית עין,

ע"כ[13] אני חושב אולי מאת ד' היתה זאת שכל המצוה כולה תקרא ע"ש[14] כת"ר[15], וקהילת קודש יראי ד' וחרדים אל דברו פקוא"מ[16] [פרנקפורט דמיין] שליט"א, ואולי כדאי הדבר להתאמץ שלא יעוכב דבר גדול זה בשביל מניעת ההוצאה, גם באין עוזר מן הצד.

ברב בטחוני שהדרת כת"ר מכיר את גדולת הענין, וערך תקותיו בע"ה[17], הנני מקצר ואו"ש[18] וברכה שלמה ממעמקי לבב, כנה"ר[19] ונפש ידי"ע[20] מצפה לאור ד' וישועתו על עם קדשו וארץ ירושתו, להרים קרן לתורה ולתעודה, דוש"ת[21] ברגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. המאוה"ג - המאור הגדול
6. מוהר"ר - מורנו הרב רבי
7. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
8. שלו' - שלום
9. באה"ר - באהבה רבה
10. דא"י - דארץ ישראל
11. באה"ק - בארץ הקודש
12. עכ"פ - על כל פנים
13. ע"כ - על כן
14. ע"ש - עיין שם
15. כת"ר - כבוד תורתו
16. פקוא"מ - פקידי ואמרכלי
17. בע"ה - בעזרת השם
18. ואו"ש - ואומר שלום
19. כנה"ר - כנפשו הרמה
20. ידי"ע - ידידו עוז
21. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקפב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ו' אלול תרע"ג - רחובות **נמען:** ועדי מושבות הגליל

ביהודה התבססו המצוות התלויות בארץ בזכות הוועדים, והשוק העברי 'כובש לו מסילות'. הרב קוק שולח לגליל את הרב בן ציון (ידלר), ומבקש לקבלו ולפעול כמו ביהודה.

עיקרי הדברים

- הצלחת יהודה.
- שליחות לגליל.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], רחובות ת"ו[2], ו' אלול תרע"ג[3].

לכבוד הועדים הנכבדים למושבות הגליל באה"ק[4] ת"ו, שלו'[5] וברכה,

ועדים חביבים,

הנני בזה פונה אל כבודכם בהצעתי בקודש, כאשר במושבות שביהודה, עד כה עזרנו ד', והמצות התלויות בארץ בכלל ומצות תרומ"ע[6] בפרט נתבססו יפה. והועדים הנכבדים של המושבות ת"ו, זכורים יהיו לטובה, הם תמכו בימיני תמיד, ומכחם שחרו בעד הענין הקדוש הזה, לחזק את התיקון שלא תצא תקלה של אכילת טבלים מישובנו הקדוש, ושכל יבול אה"ק[7] יהי'[8] מתוקן בהפרשת תרומ"ע ע"י[9] הממונים ע"ז[10]. ובזה הורם לכבוד דגל ישובנו בקודש, והשוק הישראלי באה"ק ובחו"ל[11] הולך וכובש לו מסילותיו, בעז והדר. אמנם למורת חפצי לראות כמה פעמים את שלו' אחי בגליל, שגברו עלי תמיד טרדות ומניעות, ולא יכולתי עד כה להוציא אל הפועל אדיר חפצי זה, אשר אקוה בעה"י[12] להוציאו בקרוב.

וכעת הנני שולח ציר אמונים, הרב ר'[13] בנציון [הרב בן ציון ידלר, הממונה על תיקון תרומות ומעשרות] נ"י[14], שהוא עומד על ידינו תמיד בכל הענינים הנוגעים לתיקון השוק במושבות שביהודה ועריו ת"ו. הואילו נא ועדים נכבדים לקבל בכבוד וחבה פני שלוחנו, והוציאו אל הפועל כל הענינים הנדרשים לענין הקדוש הנ"ל[15], כמעשה הועדים הנכבדים שביהודה. וצור ישראל יוסף עליכם ברכה עד בלי די, [מלאכי ג, י] ותנטעו בארץ חמדה ברב עז וברכה, כנה"י[16] ונפש דורש אשרם ורוממות קרנם בארץ צבי חמדת עולמים, חותם בברכת השנים,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב"ה - ברוך השם
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
4. באה"ק - בארץ הקודש

5. שלו' - שלום
6. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
7. אה"ק - ארץ הקודש
8. יהי' - יהיה
9. ע"י - על ידי
10. ע"ז - על זה
11. ובחו"ל - ובחוץ לארץ
12. בעה"י - בעזרת השם יתברך
13. ר' - רבי
14. נ"י - נרו יאיר
15. הנ"ל - הנזכר לעיל
16. כנה"י - כנפשו היקרה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תר

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ז אלול תרע"ג - יפו **נמען:** יושבי מושבות הגליל העליון והתחתון

תודה לוועדים ולמתיישבים על היחס לשליח, הרב בן ציון ידלר, ועל החלטותיהם לתיקון תרומות ומעשרות, כמו ביהודה. 'מי יתן לי זרועות עולם... ואחבקכם באהבה'. הרב קוק מבקש שהממונים יעבדו באמונה וימסרו תעודות, כדי שיוכל לבשר שהיבול כשר.

עיקרי הדברים

- תודה למושבות הגליל.
- תעודות כשרות.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ז אלול תרע"ג[4] [כ"ז באלול תרע"ג (1913)]

תודה וברכה,

ממעמקי לב, אביע בזה את תודתי העמוקה, לאחינו היקרים, אהובי נפש, יושבי המושבות אשר בגליל העליון ובגליל התחתון ת"ו, אשר הראו רגשי כבוד וידידות נאמנה, לשלוחנו הרב היקר ר'[5] בנציון [הרב בן ציון ידלר, המגיד הירושלמי, שליחו של הרב קוק לתיקון התרומות והמעשרות במושבות; ראו (כרך ב', אגרת תנב)] נ"י[6], שסייר ובקר את המושבות הנכבדות הנ"ל[7], ע"ד[8] תיקון תרומ"ע[9], [תרומות ומעשרות] למען יהיה יבול אחינו באה"ק[10] ת"ו כשר כדת תוה"ק[11], בקיום המצות התלויות בארץ.

ביחוד ראויים הם לתהלה, הועדים הנכבדים וראשיהם, אשר הראו את חבת הקודש וכבוד הדת והיהדות אשר בלבבם הטהור, בעזרתם הרוחנית לצירנו הרב הנ"ל, כאשר יעידו ע"ז[12] החלטותיהם הנכבדות, כמעשה אחינו היקרים בני יהודה ת"ו מאז.

מי יתן לי זרועות עולם, [על פי דברים לג, כז] אחים חביבים, ואחבקכם באהבה. כעת קבלו נא ברצון את תודתי וברכתי בכל לבבי ונפשי, והנני בטוח, כי רוח ד' הטובה, אשר החלה לפעם במחנה החיל המחיה את ארץ תקותנו, תעמוד בכם תמיד, וגם הממונים על תיקון תרומ"ע, אשר בכל מושבה, יעבדו את עבודתם באמונת לב ובסעד תמידי, בחבה וכבוד מצד כבודכם, וישמחונו תמיד בידיעותיהם הנאמנות ע"ד משמרת הקודש, ובתעודותיהם אשר יתנו על כשרות היבול ותיקונו, לכבוד ולתפארת, למען אוכל לבשר את כל אחינו מקרוב ומרחוק, הדורשים לשמי ע"ד מעמד כשרות יבול אחינו בארצנו הקדושה והחביבה, שהכל הוא כשר לכל עם ד' כדת תוה"ק.

הנני חותם ברכתי בברכת השנים, לכולכם חביבי, שנה טובה ומעוטרת, כתיבה וחתימה טובה, שנת רוממות קרן לעם ד' על אדמת קדשו, כנפשכם היקרה ונפש מכבדם השואף לראותם מאושרים בארץ חמדה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

אב"ד דעיה"ק יפו והמושבות ת"ו

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ר' - רבי
6. נ"י - נרו יאיר
7. הנ"ל - הנזכר לעיל
8. ע"ד - על דבר
9. תרומ"ע - תרומות ומעשרות
10. באה"ק - בארץ הקודש
11. תוה"ק - תורתנו הקדושה
12. ע"ז - על זה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תריב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ב' מרחשוון תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ

הרב קוק הודיע שיצא בשבוע הבא למסע למושבות הגליל, דרך הים לחיפה, לפקח על ענייני הדת ולתקן את העישור. הרב קוק מזמין את חברי הוועד לתיקון תרומות ומעשרות ורבני ירושלים להצטרף, ובמיוחד את הרב ד' ה' עפשטיין.

עיקרי הדברים

- החלטה על מסע הגליל.
- הזמנת רבני ירושלים.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ב' מ"ח תרע"ד[4]

כ'[5] רב חביבי, הרב המאוה"ג[6] אוצר תוי"ר[7], רב פעלים לתורה ולתעודה, בישראל וביהודה, מו"ה[8] יונתן בנימין הלוי שליט"א[9] איש הורוויץ. שלו'[10] וברכה באה"ר[11].

אתכבד בזה להודיע לכתר"ה[12] ידי"נ[13] שליט"א, כי החלטתי בעזה"י[14] לעשות את הנסיעה למושבות הגליל ["מסע הרבנים" למושבות הגליל, בחשוון תרע"ד] ת"ו, בשבוע הבע"ל[15] אחר ש"ק[16] אי"ה[17], דרך ים לחיפה, ומשם לערי הגליל ומושבותיהן, לפקח על עניני הדת והיהדות בכלל שמה, ובפרט לשום דרך סלולה בתיקון ענין התרומ"ע[18] ולהציל את הרבים מאיסור טבלים. וכאשר מאז דברנו בזה ע"י[19] צירנו הרב ר"ב ידלר [הרב בן ציון ידלר, המגיד הירושלמי] נ"י[20], חושב הדרת כת"ר[21], ועוד מגדולי עיקו"ת[22] ת"ו, לעסוק יחד עמנו שכם אחד במצוה רבה זו, ביחוד מחברי הועד לתיקון תרומ"ע[23], או איזה מרבני עיה"ק[24], מורי-הצדק שבחלקי עיר עז לנו ת"ו. ע"כ[25] אתכבד להודיע בזה למר שליט"א, את ההחלטה ע"ד[26] הנסיעה. וסדרי' הפרטיים, אף כי כבר ערוכים הם עמנו, בכ"ז[27] אחשוך את הדברים עד שנתראה פנים בחדות ד' בעזרתו יתי'[28], ונסדר יחד בהסכמה אחת את סדרי המסע. והבוחר בתורה ובארץ חפץ יעמוד על ימינינו, וחפץ ד' בידינו יצליח. והי'[29] זה שלו' כנה"ר[30] ונפש ידי"ע[31] דוש"ת[32] באה"ר ונאמנה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב. כדי למעט עבודת הכתיבה, מסתפק אני במכתבי זה, אשר אבטח שיטיב כתר"ה[33] להראות למעלת כבוד גדולי עיקו"ת ת"ו, חברי הועד לתיקון תרומ"ע[34] שליט"א, וביחוד לכ'[35] רב חביבנו הרב המאוה"ג איש חמודות מוהרד"ה[36] עפשטיין שליט"א.

הנ"ל

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן

4. תרע"ד – השנה תרע"ד (1913/1914)
5. כ' – כבוד
6. המאוה"ג – המאור הגדול
7. תוי"ר – תורה ויראה
8. מו"ה – מורנו הרב
9. שליט"א – שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' – שלום
11. באה"ר – באהבה רבה
12. לכתר"ה – לכבוד תורתו רום הדרתו
13. ידי"נ – ידיד נפשי
14. בעזה"י – בעזרת השם יתברך
15. הבע"ל – הבא עלינו
16. ש"ק – שבת קודש
17. אי"ה – אם ירצה השם
18. התרומ"ע – התרומות ומעשרות
19. ע"י – על ידי
20. נ"י – נרו יאיר
21. כת"ר – כבוד תורתו
22. עיקו"ת – עיר קודשנו ותפארתנו
23. תרומ"ע – תרומות ומעשרות
24. עיה"ק – עיר הקודש
25. ע"כ – על כן
26. ע"ד – על דבר
27. בכ"ז – בכל זאת
28. ית' – יתברך
29. והי' – והיה
30. כנה"ר – כנפשו הרמה
31. ידי"ע – ידידו עוז
32. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
33. כתר"ה – כבוד תורתו רום הדרתו
34. תרומ"ע – תרומות ומעשרות
35. לכ' – לכבוד
36. מוהרד"ה – מורנו הרב רבי שמות שמתחילים באותיות ד, ה (למשל: דוד + הלל) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרכב

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג כסלו תרע"ד - יפו **נמען:** הרב שמחה אלכסנדרוב

הרב קוק שב ממסע של כחודש בגליל, ומכתבי אלכסנדרוב לא הגיעו אליו. על פירוש קצר לש"ס: הרב קוק עצמו התחיל בכך פעם. יש להיצמד לרש"י ככל האפשר, וזה יוסיף בקיאות וחשק ללימוד.

עיקרי הדברים

- חזרה ממסע הגליל.
- פירוש קצר לש"ס.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ג כסלו תרע"ד[4]

ידי"ע[5] הרה"ג[6] החכם הנעלה מוהר"ש[7] אלכסנדרוב [הרב שמואל אלכסנדרוב מבובריסק, הוגה ומקובל, שניהל עם הרב קוק התכתבות ענפה] שליט"א[8], שלו'[9] וברכה באהבה נאמנה.

בבאי ממסעי למושבות הגליל, ["מסע הרבנים" למושבות הגליל, בחשון תרע"ד] שארך לי קרוב לחודש ימים, הודיעני בני שי'[10] שהגיע מכתב מכת"ר[11], ע"ד[12] "התרבות" וע"ד[13] שאלה פרטית, והוא שלחו לאחד המקומות שעברתי בהם, כדרכו עם מכתבים נחוצים שבאו במשך זמן היותי בדרך, ולמורת רוחי לא הגיעו לידי מכתביו היקרים, ואקוה שישולחו אלי בחזרה בקרוב, ואקוה בעה"י[14] כשאקבלם להשיב בפרטיות כפי היכולת. וכעת אומר בקצרה, ע"ד פירוש קצר לש"ס, זה לי זמן רב שהחילותי לעסוק בזה מהתעוררות עצמית, וע"י[15] עיכובים שונים הנחתי הדבר. אבל הצעד הטוב הזה משמח את לבבי, ועם זהירות שלא לסור מפירש"י[16] כמה דאפשר ורק במקומות ידועים להעתיק מפירושי ראשונים אחרים, היה כבר זה מביא להוספת בקיאות וחשק גירסא קלה בתלמוד, הנצרך מאד בכל עת וביותר בדורנו. ואשמח אם כת"ר יהי'[17] הזוכה בעבוה"ק[18] הזאת.

והנני בזה ידי"ע דוש"ת[19] באהני"א[20] ורגשי כבוד ויקר,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. ידי"ע - ידידו עוז
6. הרה"ג - הרב הגאון
7. מוהר"ש - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
9. שלו' - שלום

10. שי' – שיחיה
11. מכת"ר – מכבוד תורתו
12. ע"ד – על דבר
13. וע"ד – ועל דבר
14. בעה"י – בעזרת השם יתברך
15. וע"י – ועל ידי
16. מפירש"י – מפירוש רש"י
17. יהי' – יהיה
18. בעבוה"ק – בעבודת הקודש
19. דוש"ת – דורש שלומו ותורתו
20. באהנ"א – באהבה נאמנה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרלג

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ח״י טבת תרע״ד - יפו **נמען:** ד״ר הלל יפה

בעתלית התלוננו שד״ר יפה הורה לקחת את הברז של המקווה מטעמי היגיינה. הרב קוק מציין שבכל מושבות הגליל המקוואות בנויים כך, ואין רופא שמוחה. הרב קוק מבקש למצוא פתרון ולהחזיר את הברז.

עיקרי הדברים

- מקווה בעתלית.
- היגיינה מול הלכה.

נוסח האגרת עם ביאור

ב״ה[1], עה״ק[2] יפו ת״ו[3], ח״י[4] טבת תרע״ד[5]

אדון נכבד ויקר מר ד״ר[6] הלל יפה [ד"ר הלל יפה, רופא המושבות ומראשי המאבק במלריה] נ״י[7], שלו׳[8].

אתכבד בזה לבקש מכבודו דבר הנוגע לענין העומד ברום עולם הדת.

בהיותנו במושבה תרומיה (עטלית) [במהלך "מסע הרבנים" למושבות הגליל והשומרון, בחשוון תרע"ד] קבלו לפנינו מבני המושבה על מקוה-טהרה שחסר להם, באמרם שמאת כי[9] יצאה פקודה לקחת מהם את האפשרות לזה, במחאתו נגד החזקת המים המכונסים בחלק האחד מהמקוה מפני טעמים היגייניים. והנה כאשר נודע לנו שכמעט בכל המושבות שבגליל, שבכלל המצב ביחס לחששות כאלה עומד הוא לפי המפורסם לא יותר בטוח מהמצב שבתרומיה, וכמו חדרה וכיוצא בה, המקואות עשויות בתכונה הנ״ל[10], ולא מחה ע״ז[11] שום ד״ר מדיציני, ע״כ[12] הנני פונה להדרת כבודו, בשם קדושת דת קודש מורשה קהלת יעקב, שיואיל נא למצא איזו עצה שיוכל יסוד הדת הזה להיות עומד על מכונו במושבה הנ״ל, ויחזיר לבני המושבה בטובו את הברז אשר ניטל מהם לדבריהם ע״פ[13] פקודתו, למען נוכל לתקן את התיקון הציבורי הנ״ל ע״פ ההלכה כדת של תורה.

אקוה שיאבה למלא משאלי ויכבדני בתשובתו הנכבדה במוקדם האפשרי.

ברגשי כבוד נעלים ובברכה נאמנה מקודש,

הק׳ אברהם יצחק הכהן קוק

1. ב״ה - ברוך השם
2. עה״ק - עיר הקודש
3. ת״ו - תבנה ותכונן
4. ח״י - שמונה עשרה (18)
5. תרע״ד - השנה תרע״ד (1913/1914)
6. ד״ר - דוקטור
7. נ״י - נרו יאיר

8. שלו׳ - שלום
9. כ׳ - כבוד
10. הנ״ל - הנזכר לעיל
11. ע״ז - על זה
12. ע״כ - על כן
13. ע״פ - על פי

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרנו

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' שבט תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ

כדאי לנסות לשוחח עם הברון רוטשילד בבואו, והרב קוק מבקש שהורוויץ יבוא או ישלח את הרב ידלר. הרב קוק שואל על ספר תורה לעתלית, ומספר שד"ר יפה אינו מתנגד למקווה שם, בתנאי שיהיה בפיקוחו. הבימה בזכרון יעקב סודרה כשורה.

עיקרי הדברים

- פגישה עם הברון.
- מקווה בעתלית.
- בימה בזכרון יעקב.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' שבט תרע"ו[4]

כ'[5] ידי"נ[6] הרב המאוה"ג[7], רב פעלים, אוצר נחמד לתורה ולתעודה, מוהר"י[8] בנימין הלוי שליט"א[9] איש הורוויץ,

שלו'[10] רב.

ע"ד[11] האפשרות לבא בשיחה עם הברון [הברון אדמונד דה רוטשילד, שביקר אז בארץ] נ"י[12] בבואו הנה, עדיין אין לי דרך ידוע. הדבר בודאי נכבד לנסות. חושב אני שראוי שהדרת כ' יבא הנה אי"ה[13] ביום א' הבעל"ט[14], וכדאי לשבת בשביל כך איזה ימים או אפילו שבוע שלם ואם אי אפשר למר להתעכב כ"כ[15], חושב אני שיבא הר"ב[16] ידלר נ"י, או איזה איש אחר חרוץ ומוחזק לנו בכשרות ואומן לב למטרתנו הקדושה להטבת החינוך, וכשתהיה נחוצה הופעת כת"ר[17] נתלגרף אי"ה.

מה נעשה בדבר הס"ת[18] לתרומיה היצא הדבר אל הפועל למועד המובטח? בא לידי מכתב תודה על החותם והנדפסים.

מד"ר[19] יפה הגיעני מכתב שאינו מתנגד למקוה שם, רק שתהי'[20] תחת השגחתו

מה נעשה עם הרשימות. הלא גם שלי מסרתי לרב"י[21] ואין אומר ודברים

הבימה בזכרון-יעקב ב"ה על מכונה בכשרות ת"ל[22].

איש לרעהו נאמר חזק ודי' אתנו, בעד עמנו ובעד ערי אלהינו.

בכבוד וברכה,

הק' אברהם יצחק ה"ק

ד"ש[23] באה"ר[24] להריח"ז[25] [הרב יוסף חיים זוננפלד, מראשי היישוב הישן בירושלים] שליט"א, צרור המור דו"ל[26].

הנ"ל[27]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ו - השנה תרע"ו (1915/1916)
5. כ' - כבוד
6. ידי"נ - ידיד נפשי
7. המאוה"ג - המאור הגדול
8. מוהר"י - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות י (כגון יעקב / יצחק / יוסף / יהודה / ישראל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. שלו' - שלום
11. ע"ד - על דבר
12. נ"י - נרו יאיר
13. אי"ה - אם ירצה השם
14. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
15. כ"כ - כל כך
16. הר"ב - הרב רבי שם שמתחיל באות ב (כגון בנימין / ברוך / בצלאל) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
17. כת"ר - כבוד תורתו
18. הס"ת - הספר תורה
19. מד"ר - מדרש רבה
20. שתהי' - שתהיה
21. לרב"י - שם אדם - דורש פענוח
22. ת"ל - תודה לא-ל
23. ד"ש - דרישת שלום
24. באה"ר - באהבה רבה
25. להריח"ז - להרב יחיאל ז... - שם אדם
26. דו"ל - דודי לי ("צרור המור דודי לי")
27. הנ"ל - הנזכר לעיל

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תרעז

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ו אדר תרע"ד - יפו **נמען:** הרב יונתן בנימין הלוי הורוויץ

הרב קוק שולח הקדמה לחוברת על מסע הגליל, ומבקש לשמור על 'הצורה הידידותית' גם באנחה על הפרצות. אפשר להזכיר את מסע הברון, אף שהרב קוק נמחץ לשמוע שהברון עלה להר הבית ואיש לא הזהירו. 'פגימה אחת בקדושת מקום בית חיינו עולה על כל מיליונים של ישובים מעשיים', אבל הברון לא הפסיד את ערכו כמייסד הישוב, וה' יכפר.

עיקרי הדברים

- הקדמה לחוברת המסע.
- צורה ידידותית.
- עליית הברון להר הבית.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], כ"ו אדר תרע"ד[4]

שלו[5] רב לכבוד רב חביבי הרב המאוה"ג[6] אוצר תו"י[7], כליל תפארת רב פעלים מו"ה[8] יונתן בנימין הלוי איש הורוויץ שליט"א[9]

אחדשה"ט[10] באה"ר[11],

יקבל בזה כת"ר[12] קיצור דברים בתור הקדמה לחוברת. [כוונתו לחוברת על "מסע הרבנים" למושבות]

אם ימצא כת"ר וחברינו במסע [מסע הרבנים למושבות הגליל והשומרון, שנערך אז] להוסיף ע"ז[13] דברים מה טוב, ובלבד שלא לטשטש את הצורה הידידותית הבולטת גם מתוך האנחה על כל הפרוץ. [על כל הפרצות במצוות] [שראו במושבות] כי בודאי רק דרך קודש זה, שאור חסד ד' מאיר בו, הוא דרך האמת, דרך תורת חיים ואהבת חסד אשר נטע ד' בקרבנו.

טוב מאד לצרף דברים ע"ד[14] מסעו של הברון. [על דבר ביקורו של הברון אדמונד דה רוטשילד בארץ] אע"פ[15] שלבי נמחץ מאד, מפני חה"ש[16] של היותו במקום המקדש, [מפני חילול השם שבכניסתו להר הבית] וביותר על מה ששום איש לא העיר אותו שהוא דבר האסור. [דבר אסור] פגימה אחת בקדושת מקום בית חיינו, עולה לנו על כל מליונים של ישובים מעשיים ואע"פ[17] שלא הפסיד בכ"ז[18] את ערכו הגדול בתור מיסד הישוב, ובשוגג או בדרך מי שהכל הוא בשגגה בא מעשה לידו, [הוא עשה זאת בשגגה, או כמי שאינו יודע, שמעשהו נחשב כולו שגגה] וד' הטוב יכפר [דברי הימים ב ל, יח] ויקח טוב. [הושע יד, ג]

והנני בזה ידי"ע[19] דוש"ת[20] מצפה לתשועת ד' על עמו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה - ברוך השם

2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ד - השנה תרע"ד (1913/1914)
5. שלו' - שלום
6. המאוה"ג - המאור הגדול
7. תו"י - תורה ויראה
8. מו"ה - מורנו הרב
9. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
10. אחדשה"ט - אחרי דרישת שלומו הטוב
11. באה"ר - באהבה רבה
12. כת"ר - כבוד תורתו
13. ע"ז - על זה
14. ע"ד - על דבר
15. אע"פ - אף על פי
16. חה"ש - החיים והשלום
17. ואע"פ - ואף על פי
18. בכ"ז - בכל זאת
19. ידי"ע - ידידו עוז
20. דוש"ת - דורש שלומו ותורתו

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תשל

תמצית האגרת

תאריך ומקום: כ"ג אייר תרע"ה – סנט גאלן **נמען:** יושבי מושבות יהודה והגליל

ברכה מרחוק אחרי כמעט שנה. הרב קוק כמה לשוב. הרב קוק מבקש להמשיך את תיקון תרומות ומעשרות על ידי הרב ידלר גם בשנה הקשה. 'ציון אל ירפו ידיך' – כל עיני ישראל נשואות אליהם.

עיקרי הדברים

- געגועים לארץ.
- המשך העישור.
- 'אל ירפו ידיך'.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], סט-גאללין, שווייץ, כ"ג אייר העת"ר[2]

מארץ-מרחקים ברכת אהבה וחבת קדש כאש עצורה אקרא לאחי היקרים, מחיי ארץ-חיים ומשובבי נתיבות עם עולם, יושבי מושבות אדמת-הקדש ביהודה ובגליל, ועליהם הועדים הנכבדים העומדים על עבודת החיים והשלו'[3] בנאות-השלו'[4] בארץ-חמדה, תקרת-עולמים לגוי קדוש.

אחי היקרים, בסיסי כל הגיוני ויסודי כל עשתנותי!

שלו' וברכת עולמים!

זה קרוב לשנה, אשר מאת ד' היתה זאת, כי נתרחקתי מארץ-חמדתנו, [הרב קוק יצא לכנס "אגודת ישראל" בגרמניה ונתקע באירופה עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה] בהמון מחשבות, להרים נס בגולה לאחד לבבות להעלות אור חבוי בנשמות שוקקות לעבודת התחיה, תחית עם וארץ, באשיות נצח ואדרת קודש. והנה בין כה וכה קם הסער העולמי, המחולל נוראות בסופתו. והננו עומדים כמהים מצפים לצמח-ד' אשר יצמיח "בעל מלחמות זורע צדקות מצמיח ישועות", [מתוך ברכות קריאת שמע] ורוחי הומה בקרבי מדי יום ביומו: מתי אבוא ואראה, אשוב לארץ-חמדה לראות שלו'[5] אחי האהובים, החלוצים במלאכות-ד', ההולכת ועולה מכל רוחות-החיים ומכל מסבות-העתים להקים דברו החי לעד וקים לנצח, מרוכסי אדמת-נכר אזכרכם אחי, ממעמקי חבתי מעומק חיי אביע לכם ברכתי: ברוכים אתם לד' וברוכים כל מעשיכם בארץ-אבות.

והנה בהיותי עמכם יחד על אדמת-הקדש ראיתי טהר-רוחכם, לשמור, יחד עם עבודת המעשה לכל יבול ארץ-חמדה, את קדש ד' בישראל, וחקי התבואות והפרות, בהפרשת התרומות והמעשרות, כאשר היא שומה ע"פ[6] התורה והמצוה, קבלתם תמיד באהבה וכבוד, ותקותי חזקה שגם בשנה זו, עם כל צוק-עתיה, תהיו אמוצים ברוח טהור, רוח-אמונים המלא חיים ועז-קדש, וע"י[7] ציר-אמונים מאז הרב ר'[8] בנציון ידלר [המגיד הירושלמי, שליחו של הרב קוק לתיקון התרומות והמעשרות במושבות] נ"י[9] תתקנו כל חובות-הקדש כדת תורת-חיים, כסדר אשר כבר הונהג מאתנו זה רבות בשנים בעה"י[10].

והנני חותם בברכת-שלו׳ אחים אהובים ונאמנים, חזקו ואמצו, "ציון, אל ירפו ידיך!" [צפניה ג, טז] דעו את גדולת ערככם, עיני כל ישראל מצפון ומים, ממזרח וממערב, נשואות לדרישת שלומכם ואשרכם, להצלחת מפעליכם ורוממות-כבודכם. וצור ישראל יקום במהרה בעזרת ישראל ויאמץ חילכם וירומם קרנכם לשם ולתפארת, ונזכה בקרוב לשמח בישועת-ד׳ בראיית-פנים של חבה על אדמת-קדשנו וחמדת-חיינו, כנפשכם היקרה ונפש אוהבכם הנאמן, קשור בברית ידידותכם הנאמנה, לעד,

הק׳ אברהם יצחק הכהן קוק

---

1. ב״ה - ברוך השם
2. העת״ר - השנה תרע״ה (1914/1915) - בצירוף אותיות
3. והשלו׳ - והשלום
4. השלו׳ - השלום
5. שלו׳ - שלום
6. ע״פ - על פי
7. וע״י - ועל ידי
8. ר׳ - רבי
9. נ״י - נרו יאיר
10. בעה״י - בעזרת השם יתברך